

ЗАХОДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УСИНОВЛЮВАЧА В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ □

ЄФРЕМОВА Ірина Олексіївна - доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6 Харківського національного університету, кандидат юридичних наук

УДК 347.633

В статті аналізуються сімейне законодавство України, Франції по застосуванню заходів відповідальності к усиновителю; практика розгляду спорів стосовно анулювання і скасування усиновлення Європейським судом по правам людини. Обґрунтовується, що заходи відповідальності, які можуть бути застосовані к усиновителю по діючому сімейному законодавству України в разі порушення їм сімейних прав і інтересів, є вимога виплати неустойки (пени) за затримку оплати аліментів; вимога індексації за весь час затримки оплати додаткових витрат на дитину; вимога трьох відсотків річних з затриманої суми оплати додаткових витрат на дитину; недійсність усиновлення; скасування усиновлення; позбавлення усиновителя батьківських прав. Аргументується, що вимога виплати неустойки (пени) за затримку оплати аліментів може бути застосована к усиновителю при встановленні двох обов'язкових умов сімейно-правової відповідальності: протиправності поведінки платця аліментів, що знаходить своє вираження в наявності задолженості по аліментам при затримці їх оплати; вини усиновителя, який зобов'язаний платити аліменти по рішенням суду або по угоді. Доказується, що скасування усиновлення може бути заходом відповідальності усиновителя в сімейному праві тільки в одному разі, коли усиновлення не відповідає інтересам дитини, не забезпечує їй се-

мейного виховання. Аргументується, що такі заходи відповідальності усиновителя, як недійсність усиновлення, скасування усиновлення, позбавлення усиновителя батьківських прав, є несприятливими заходами особистого, майнового і організаційного характеру, які застосовуються виключно в судовому порядку к винному особі, що скоїв протиправне діяння в сфері усиновлення, і тягнуть за собою інші додаткові правові наслідки.

Ключові слова: усиновлення, усиновитель, неустойка (пени) за затримку оплати аліментів, недійсність усиновлення, скасування усиновлення, позбавлення усиновителя батьківських прав.

Постановка проблеми

Відповідно до ч. 3 ст. 51 Конституції України від 28 червня 1996 р. [1] сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Стаття 52 Конституції України проголошує, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Згідно з ч. 4 ст. 5 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. [2] (далі – СК України) держава бере під свою охорону кожен дитину-сироту і дитину, позбавлену батьківського піклування. Усиновлення є пріоритетною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Станом на 2018 рік в Україні налічується більше 17 тисяч дітей, які можуть бути усиновлені,

а кандидатів на усиновлювачів – 1 тисяча 700 осіб. За результатами 2017 року в Україні було усиновлено 1841 дитину-сироту, дитину, позбавлену батьківського піклування, із них українцями – 1518 дітей, а іноземними громадянами – 323 дитини [3]. Отже, особливої актуальності набуває пошук найбільш оптимальних та ефективних способів захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання усиновлення як форми влаштування дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, були предметом досліджень у працях Л. М. Зілковської [4], Л. П. Короткової [5], Б. К. Левківського [6], М. В. Логвінової [7] та інших. Проте питання відповідальності усиновлювача в сімейному праві в більшості своєї досліджувалися в аспекті неналежного виконання усиновлювачем обов'язків з виховання усиновленої дитини.

Мета статті (постановка завдання)

Метою цієї статті є визначення заходів відповідальності усиновлювача в сімейному праві та розгляд особливостей їх застосування до правопорушника за сімейним законодавством України та інших країн.

Виклад основного матеріалу

Г. К. Матвеев, В. О. Рясенцев визначали усиновлення як юридичний акт, у результаті якого між усиновлювачем і його родичами, з одного боку, і усиновленим – з іншого, виникають такі самі права й обов'язки, як між батьками і дітьми, іншими родичами за походженням [8, с. 183; 9, с. 216]. Стаття 232 СК України визначає правові наслідки усиновлення, в частинах 3-4 якої передбачається, що з моменту усиновлення виникають взаємні права особисті немайнові та майнові права і обов'язки між особою, яка усиновлена (а в майбутньому – між її дітьми, внуками), та усиновлювачем і його родичами за походженням. Усиновлення надає усиновлювачеві права і накладає на нього обов'язки щодо дитини, яку він усиновив, у такому

ж обсязі, який мають батьки щодо дитини. Пункт 1 ст. 11 Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) від 27 листопада 2008 року [10] передбачає, що внаслідок усиновлення дитина стає повноправним членом сім'ї усиновлювача (усиновлювачів) і має стосовно усиновлювача (усиновлювачів) та його або їхньої сім'ї такі самі права й обов'язки, як і діти усиновлювача (усиновлювачів), батьківство яких установлено законом. Усиновлювач (усиновлювачі) мають батьківську відповідальність щодо дитини. Усиновлення припиняє правові відносини між дитиною та її батьком, матір'ю та сім'єю походження. Зазначене надає підстави для висновку, що на усиновлювача покладені такі ж майнові обов'язки, як і на батьків дитини. Відповідно, у разі невиконання або неналежного виконання усиновлювачем встановленого майнового обов'язку з утримання дитини або участі у додаткових витратах на дитину до усиновлювача можуть бути застосовані санкції, передбачені ст. 196 СК України. Частина 1 ст. 196 СК України передбачає, що у разі виникнення заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду або за домовленістю між батьками, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше 100 відсотків заборгованості.

Такий захід відповідальності, як стягнення неустойки за прострочення сплати аліментів, може бути застосований при встановленні двох обов'язкових загальних умов сімейно-правової відповідальності: 1) протиправності поведінки платника аліментів, яка знаходить свій прояв у наявності заборгованості за аліментами при простроченні сплати аліментів; 2) вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду або за домовленістю між батьками. Протиправність поведінки платника аліментів, яка призвела до виникнення заборгованості за аліментами,

полягає, зокрема, в ухиленні від сплати аліментів.

Відповідно до ч. 4 ст. 196 СК України у разі прострочення оплати додаткових витрат на дитину з вини платника такий платник зобов'язаний на вимогу одержувача додаткових витрат сплатити суму заборгованості за додатковими витратами з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних із простроченої суми. Платник додаткових витрат вважається таким, що прострочив оплату, якщо він не виконав свій обов'язок щодо оплати додаткових витрат у строк, встановлений рішенням суду або за домовленістю між батьками, а в разі їх відсутності або у разі невстановлення такого строку – після спливу семи днів після пред'явлення відповідної вимоги одержувачем додаткових витрат, який фактично їх оплатив.

Стаття 14 Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) передбачає, що усиновлення може бути скасовано або визнано недійсним лише за рішенням компетентного органу. Найвищі інтереси дитини завжди мають перевагу. Усиновлення може бути скасовано до досягнення дитиною повноліття лише на підставі серйозних обставин, передбачених законом. Заяву про визнання усиновлення недійсним повинно бути подано в установлений законом строк.

СК України визначає як підстави, за яких усиновлення обов'язково має бути визнано недійсним, так і підстави, за наявності яких суд вирішує це питання на свій розсуд. Стаття 236 СК України передбачає, що усиновлення визнається недійсним за рішенням суду, якщо воно було проведене без згоди дитини та батьків, якщо така згода була необхідною. Усиновлення визнається недійсним за рішенням суду, якщо усиновлювач не бажав настання прав та обов'язків, які виникають у результаті усиновлення (фіктивне усиновлення). Усиновлення може бути визнано недійсним за рішенням суду, якщо воно було проведене на підставі підроблених документів. Усиновлення може бути визнано недійсним за рішенням суду у разі відсутності згоди

на усиновлення осіб, зазначених у статтях 220–222 СК України¹. Якщо одним із подружжя усиновлена дитина другого з подружжя, усиновлення може бути визнано недійсним за рішенням суду, якщо буде встановлено, що на момент усиновлення другий із подружжя не мав наміру продовжувати з ним шлюбні відносини.

Так, в ухвалі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22 жовтня 2014 року у справі № 6-27269св14 зазначається, що «згідно з наданими даними Головного центру обробки спеціальної інформації Державної прикордонної служби України громадянка ОСОБА_8 (колишній опікун дитини) разом із малолітнім ОСОБА_7, ІНФОРМАЦІЯ_3 (ОСОБА_3), 03 серпня 2012 року перетнули державний кордон України. Згідно з листами Посольства України в Королівстві Бельгія від 06 серпня та 23 серпня 2013 року малолітній ОСОБА_7 з серпня 2013 року перебуває під наглядом персоналу Дитячого закладу сімейного типу «Елізабет» в Герцогстві Люксембург. Задовольняючи позовні вимоги прокурора, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив з того, що ОСОБА_4 не бажав настання прав і обов'язків, які виникають у результаті усиновлення. Як вбачається з матеріалів справи, з часу призначення ОСОБА_4 опікуном над малолітнім ОСОБА_7, прізвище, ім'я та по батькові якого було змінено на ОСОБА_3, та його усиновлення і до теперішнього часу малолітній ОСОБА_7 (ОСОБА_3) разом із сім'єю усиновлювача ОСОБА_4 не проживав, ОСОБА_4, як батько, за дитиною нагляду не здійснював. За таких обставин суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про визнання недійсним усиновлення ОСОБА_4, ІН-

¹ У цих випадках йдеться про необхідність одержання згоди другого з подружжя на усиновлення дитини (ст. 220 СК України), згоди опікуна, піклувальника на усиновлення дитини (ст. 221 СК України), згоди закладу охорони здоров'я або навчального закладу на усиновлення дитини (ст. 222 СК України).

ФОРМАЦІЯ_2, малолітнього ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1» [11].

Викликає науковий та практичний інтерес практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо анулювання усиновлення. Так, у рішенні ЄСПЛ від 24 березня 2015 року у справі «Zaiet v. Romania» зазначається, що заявниця була усиновлена у віці 17 років. У неї була сестра, яка була усиновлена тією ж прийомною матір'ю. Після смерті прийомної матері з'ясувалося, що вона мала право на ділянку лісових земель, яка була незаконно відчужена у її сім'ї. Заявниця мала право успадкувати половину частки, але її сестра домоглася анулювання її усиновлення. Національний суд, який розглядав справу, встановив, що усиновлення слугувало виключно економічним інтересам прийомної матері та заявниці та не мало на меті забезпечення кращого життя для заявниці. Рішення про анулювання усиновлення заявниці було прийнято через 31 рік після акту усиновлення і через 18 років після смерті прийомної матері. ЄСПЛ визнав ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод застосовною, тому що скасування усиновлення через 31 рік після того, як воно було визнано, завдало шкоди праву заявниці на повагу її сімейного життя. ЄСПЛ висловив сумніви в тому, що це втручання було «передбачене законом», з урахуванням сумнівного права сестри заявниці подавати заяву про визнання усиновлення недійсним відповідно до законодавства, що діяло в той час, також поставив під сумнів легітимність мети, переслідуваної анулюванням усиновлення, в силу мотивів, якими керувалася сестра заявниці при порушенні цього розгляду – бажання успадкувати все майно названої матері [12].

Оскільки при визнанні усиновлення недійсним всі права та обов'язки усиновлювача анулюються з моменту здійснення усиновлення, то можна зробити висновок, що наслідки особистого немайнового та організаційного характеру настають одночасно в момент анулювання усиновлення, а додаткові негативні наслідки майнового характеру (покладення за рішенням

суду на особу, яка була усиновлювачем, обов'язку сплачувати аліменти на дитину, яка була усиновлена, на строк не більше як два роки) для особи, яка була усиновлювачем настають не одночасно з негативними наслідками особистого немайнового та організаційного характеру.

До заходів відповідальності у сімейному праві за наявності певних підстав може бути віднесене й скасування усиновлення. Ця позиція підтримується у доктрині права [5, с. 13]. Скасування усиновлення як захід відповідальності усиновлювача у сімейному праві може розглядатися тільки в одному випадку, коли усиновлення суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 242 СК України, якщо усиновлювач був записаний матір'ю, батьком усиновленої ним дитини, він може бути позбавлений батьківських прав за наявності підстав, встановлених у ст. 164 СК України.

Скасування усиновлення відоме й законодавству зарубіжних країн. Стаття 370 ЦК Франції (Кодексу Наполеона) передбачає, що при наявності серйозних підстав, усиновлення може бути скасовано на вимогу усиновлювача або усиновленого, або, якщо останній є неповнолітнім, на вимогу органів прокуратури. Вимога про скасування, заявлена усиновлювачем, підлягає розгляду тільки у випадку, коли усиновленому більше 15 років. Рівним чином, якщо усиновлений є неповнолітнім, вимогу про скасування можуть заявити рідні батько та мати або, за їх відсутності, член рідної сім'ї аж до двоюрідного ступеня споріднення включно. Відповідно до ст. 370-2 ЦК Франції скасування припиняє на майбутнє всі наслідки усиновлення [13, с. 175].

Існування тотожних підстав для скасування усиновлення та позбавлення усиновлювача батьківських прав як самостійних інститутів сімейного права може спричинити неоднозначне застосування даних норм у судовій практиці. Тому Л. М. Зілковська вважає, що поняття «незабезпечення сімейного виховання» потрібно виключити з Сімейного кодексу України, що вирішило б питання стосовно кваліфікації

дій усиновлювачів, які ухиляються від виконання або неналежним чином виконують обов'язки по вихованню дитини [4, с. 12]. Ця точка зору є достатньо дискусійною, зважаючи на те, що позбавити батьківських прав можна не будь-якого усиновлювача, який не забезпечує сімейного виховання, а виключно того усиновлювача, який був записаний матір'ю, батьком усиновленої ним дитини. Сутність скасування усиновлення як заходу відповідальності у сімейному праві полягає у тому, що усиновлювач зазнає негативних наслідків як особистого немайнового, так й майнового та організаційного характеру. Як зазначає З. В. Ромовська, позбавлення усиновлювача у зв'язку з його протиправною, винною поведінкою права на особисте виховання усиновленого є наслідком скасування усиновлення [14, с. 44]. Крім того, при скасуванні усиновлення з вини особи, яка була усиновлювачем, суд може стягнути аліменти на утримання дитини, яка була усиновлена, якщо дитина не передається батькам, а колишній усиновлювач може надавати матеріальну допомогу.

Скасування усиновлення у будь-якому разі може відбуватися лише в інтересах дитини. У рішенні у справі «Агееви проти Росії» від 18 квітня 2013 року, керуючись правом суду, ЄСПЛ вказав на виняткові випадки прийняття рішень про скасування усиновлення, тим самим допускаючи потенційну можливість скасування усиновлення, якщо це виправдано необхідністю дотримання домінуючих інтересів дитини. ЄСПЛ визнав неповно з'ясованими обставини, які були підставою для скасування усиновлення: відсутність належного контролю з боку батьків за здоров'ям дітей і наявність ушкоджень на тілі неповнолітньої дитини. У зв'язку з цим ЄСПЛ засумнівався в достатності підстав для скасування усиновлення, що тягнуть за собою скасування усиновлення та повне припинення спілкування між заявниками та їх дітьми. У ЄСПЛ виникли серйозні сумніви в тому, що національні суди правильно встановили причинно-наслідковий зв'язок між діями або бездіяльністю батьків і станом здоров'я дітей після вилучення їх з

сім'ї без залучення відповідних фахівців. З огляду на обставини справи, підозра в насильстві над дітьми з боку батьків могла виправдати тимчасове вилучення обох дітей з сім'ї, а також подальше обмеження контакту між ними. Сама по собі така підозра без інших вагомих причин, з точки зору Суду, не може бути достатнім виправданням скасування усиновлення [15].

Висновки

Заходами відповідальності, які можуть бути застосовані до усиновлювача у разі порушення ним сімейних прав та інтересів, є стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів; стягнення індексу інфляції за весь час прострочення оплати додаткових витрат на дитину; стягнення трьох процентів річних із простроченої суми оплати додаткових витрат на дитину; недійсність усиновлення; скасування усиновлення; позбавлення усиновлювача батьківських прав. Скасування усиновлення може бути заходом відповідальності усиновлювача в сімейному праві тільки в одному випадку, коли усиновлення суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання. Такі заходи відповідальності усиновлювача, як недійсність усиновлення, скасування усиновлення, позбавлення усиновлювача батьківських прав, є такими не вигідними покладеннями особистого, майнового та організаційного характеру, що застосовуються виключно у судовому порядку до винуватої особи, яка вчинила протиправне діяння у сфері усиновлення, і тягнуть за собою інші додаткові правові наслідки.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Офіційний вісник України*. 2002. № 7. Ст. 273.
3. В Україні цього року усиновили 604 дитини. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2498464-v-ukraini-cogo-roku-usinovili-604-ditini.html> (дата звернення: 10.11.2018).

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано сімейне законодавство України, Франції щодо застосування заходів відповідальності до усиновлювача; практику розгляду спорів щодо анулювання та скасування усиновлення Європейським судом з прав людини. Обґрунтовано, що заходами відповідальності, які можуть бути застосовані до усиновлювача за чинним сімейним законодавством України у разі порушення ним сімейних прав та інтересів, є стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів; стягнення індексу інфляції за весь час прострочення оплати додаткових витрат на дитину; стягнення трьох процентів річних із простроченої суми оплати додаткових витрат на дитину; недійсність усиновлення; скасування усиновлення; позбавлення усиновлювача батьківських прав. Аргументовано, що стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів може бути застосоване до усиновлювача при встановленні двох обов'язкових загальних умов сімейно-правової відповідальності: протиправності поведінки платника аліментів, яка знаходить свій прояв у наявності заборгованості за аліментами при простроченні їх сплати; вини усиновлювача, який зобов'язаний сплачувати аліменти за рішенням суду або за договором. Доведено, що скасування усиновлення може бути заходом відповідальності усиновлювача в сімейному праві тільки в одному випадку, коли усиновлення суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання. Аргументовано, що такі заходи відповідальності усиновлювача, як недійсність усиновлення, скасування усиновлення, позбавлення усиновлювача батьківських прав, є такими не вигідними покладеннями особистого, майнового та організаційного характеру, що застосовуються виключно у судовому порядку до винуватої особи, яка вчинила протиправне діяння у сфері усиновлення, і тягнуть за собою інші додаткові правові наслідки.

Ключові слова: усиновлення, усиновлювач, неустойка (пеня) за прострочення сплати аліментів, недійсність усиновлення, скасування усиновлення, позбавлення усиновлювача батьківських прав.

SUMMARY

The author of the article has analyzed the family legislation of Ukraine, France on the application of responsibility measures to an adoptive parent; the practice of resolving disputes regarding the voidance and annulment of adoption by the European Court of Human Rights. It has been substantiated that the responsibility measures that can be applied to an adoptive parent under the current family legislation of Ukraine in case of violation of family rights and interests are the vindication of the late alimony payment fee (penalty); vindication of the inflation rate for the entire period of delay in paying additional expenses for a child; vindication of three percent per annum from the outstanding amount of paying additional expenses for a child; invalidity of adoption; adoption annulment; deprivation of paternal rights of an adoptive parent. It has been argued that the vindication of the late alimony payment fee (penalty) can be applied to an adoptive parent in case of establishing two mandatory general conditions of family and legal responsibility: the unlawful behavior of the alimony payer, which is manifested in the maintenance debt in case of the late alimony payment; the guilt of an adoptive parent, who is obliged to pay alimony by a court decision or by a contract. It has been proved that the adoption annulment can be a measure of responsibility for an adoptive parent within the family law only in one case, when the adoption is not in the interests of a child, does not provide him with family education. It has been argued that such measures of an adoptive parent's responsibility as invalidity of adoption, adoption annulment, deprivation of paternal rights of an adoptive parent are disadvantage assignments of personal, property and organizational nature applied exclusively in court to the guilty party committed the wrongful act in the field of adoption and which entail other additional legal consequences.

Key words: adoption, an adoptive parent, late alimony payment fee (penalty), invalidity of adoption, adoption annulment, deprivation of paternal rights of an adoptive parent.

4. Зілковська Л. М. Правове регулювання усиновлення в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2002. 20 с.
5. Короткова Л. П. Ответственность родителей (усыновителей) за ненадлежащее воспитание детей : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Харьковский юрид. ин-т им. Ф. Э. Дзержинского. Харьков, 1980. 15 с.
6. Левківський Б. К. Відповідальність усиновителів за неналежне виконання покладених на них обов'язків. *Державо і право*. 2002. Вип. 21. С. 314–318.
7. Логвінова М. В. Цивільна та сімейно-правова відповідальність батьків (осіб, які їх замінюють) за правопорушення, вчинені неповнолітніми : монографія. Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2009. 206 с.
8. Матвеев Г. К. Советское семейное право : учебник. Москва : Юрид. лит., 1985. 208 с.
9. Рясенцев В. А. Семейное право. Москва : Юрид. лит., 1971. 294 с.
10. Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) від 27 листопада 2008 року. *Офіційний вісник України*. 2011. № 69. Ст. 2645.
11. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22 жовтня 2014 року, судова справа № 6-27269св14. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41097138#> (дата звернення: 10.11.2018).
12. CASE OF ZAIET v. ROMANIA (Application no. 44958/05) [18 April 2013]. European Court of Human Rights. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22Zaie%C5%A3%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-153017%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Zaie%C5%A3%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-153017%22]}) (Last accessed : 28.10.2018).
13. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / пер. с франц. В. Захватаев ; предисловие: А. Довгерт, В. Захватаев / Приложения 1–4 : В. Захватаев ; отв. ред. А. Довгерт. Киев : Истина, 2006. 1008 с.
14. Ромовская З. В. Защита в советском семейном праве. Львов : Изд-во при ЛГУ изд. объедин. «Вища школа», 1985. 180 с.
15. CASE OF AGEYEVY v. RUSSIA (Application no. 7075/10) [18 April 2013]. European Court of Human Rights. URL : <http://european-court.ru/tag/ageevy-protiv-rossii/> (Last accessed : 10.11.2018).
-